

## МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ ДІЯЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВОЇ ЧАСТИНИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ

*Сформульовано загальні методичні положення для економічного аналізу діяльності військової частини Національної гвардії України, на основі яких розроблено методичні рекомендації для проведення аналізу обсягу її діяльності за призначенням.*

**Ключові слова:** економічний аналіз, методичний апарат економічного аналізу, показник, фактор, резерв в економічному аналізі.

**Постановка проблеми.** Сучасна воєнно-політична обстановка у країні вимагає підвищення рівня боєздатності формувань її силових структур, у тому числі військових частин Національної гвардії України, що, своєю чергою, потребує збільшення обсягу їх ресурсного забезпечення. У той же час економічна ситуація суттєво обмежує можливість додаткового бюджетного фінансування як основного джерела забезпечення діяльності військових частин. У таких умовах суттєво зростає значущість дій, спрямованих на ощадливе та ефективне використання коштів, що виділяються військовим частинам, до яких слід віднести організацію і проведення економічного аналізу їх діяльності. Варто зазначити, що відповідно до керівних документів проведення економічного аналізу фінансово-господарської діяльності частини є функціональним обов'язком начальників служб, за яким вони повинні розробляти і доповідати командирів частини пропозиції щодо забезпечення збереження, ефективного та цілеспрямованого використання коштів, виявлення і використання внутрішньогосподарських резервів, запобігання втратам та нераціональним витратам [1, 2]. Однак належного методичного забезпечення економічного аналізу на цей час немає, тому його розроблення вважається актуальним завданням у напрямку посилення економічної роботи у військових частинах.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** У відомих публікаціях проведення економічного аналізу діяльності військової частини вважається необхідним, але є різні погляди на його завдання та зміст. Так, у [3] наведено методичні рекомендації до аналізу фінансової звітності частини під час проведення ревізії фінансово-господарської

діяльності військової частини з метою перевірки правильності та законності господарських операцій, у той час як кінцева мета економічного аналізу – виявлення резервів поліпшення діяльності об'єкта аналізу. У [4] економічний аналіз у військових частинах розглядається окремо для виробничої сфери (підприємства з ремонту військової техніки, будівельно-монтажних робіт, сільськогосподарського виробництва тощо) та невиробничої сфери (військові частини, що виконують службово-бойові завдання). Для виробничої сфери аналіз пропонується проводити за загальними методиками для цивільного сектора економіки, що в цілому є виправданим, хоча є потреба врахування військової специфіки таких підприємств. Для невиробничої сфери рекомендовано проводити воєнно-економічний аналіз, із чим важко погодитися, оскільки його мета полягає у знаходженні найкращого варіанта виконання поставлених завдань [5], тобто це попередній аналіз доцільності проведення окремих заходів, а не діяльності частини в цілому.

**Метою статті** є розроблення загальних методичних положень для проведення економічного аналізу діяльності військової частини як складника процесу управління нею.

**Виклад основного матеріалу.** Відповідно до положень теорії економічного аналізу [6] сформулюємо поняття економічного аналізу діяльності військової частини, його мету, завдання, об'єкт, предмет та методичний апарат.

Економічний аналіз діяльності військової частини визначимо як систему спеціальних знань для вивчення результатів її діяльності та факторів, що на них впливають, для прийняття управлінських рішень.

Мета економічного аналізу полягає у забезпеченні командування частини необхідною

інформацією для прийняття рішень у її діяльності з урахуванням економічного фактора.

Основні завдання аналізу:

- проведення об'єктивної оцінки результатів діяльності частини та її структурних підрозділів;
- виявлення та оцінювання впливу факторів на результати діяльності частини;
- виявлення резервів поліпшення діяльності та розроблення пропозицій щодо їх використання.

Об'єкт аналізу – це діяльність частини за її видами та структурними підрозділами, умови і результати якої відображуються системою показників. Предметом аналізу діяльності є причинно-наслідкові зв'язки, в яких наслідки – це результат діяльності, а причини – це фактори, під впливом яких склалися результати.

Для виконання завдань економічного аналізу використовують певні положення, прийоми, способи, сукупність яких становить його методичне забезпечення.

Методичне забезпечення економічного аналізу має такі складники [6].

1. Методологія – це найбільш загальні науково обгрунтовані напрямки, шляхи пізнання, вивчення об'єкта аналізу, основою яких є закони та закономірності економічного розвитку. Це закони і категорії діалектики й економічної теорії.

2. Метод – це система категорій, принципів, способів і спеціальних прийомів вивчення об'єкта і предмета аналізу. Метод – реалізація, конкретизація методології економічного аналізу.

3. Методика – це сукупність правил, дій, прийомів, вимог, які регламентують порядок проведення аналізу. Іншими словами, це практичні рекомендації, допомога щодо проведення аналізу. Розроблення методик аналізу – важливе завдання з його впровадження у практику роботи військової частини.

Сукупність загальних і спеціальних прийомів методу економічного аналізу становить його методичний апарат. Усі прийоми економічного аналізу поділяють на дві групи.

1. Якісні прийоми (методи), що визначають підходи до вивчення об'єкта. Це аналіз, синтез, індукція, дедукція, експертні (евристичні) методи.

2. Кількісні прийоми (методи), що дають кількісну оцінку результатам аналізу. Їх

називають спеціальними прийомами. До них відносять: порівняння; абсолютні, відносні й середні величини; групування; ряди динаміки; балансовий прийом; графіки і таблиці; елімінування; економіко-математичні методи та моделі [7].

Для проведення економічного аналізу необхідна вихідна інформація, тобто сукупність відомостей про об'єкт аналізу. Використовуються такі види інформації:

1) планово-нормативна інформація, яка характеризує модель майбутньої діяльності військової частини;

2) обліково-звітна інформація – це дані звітності, дані реєстрів і первинних облікових документів (дані первинної документації); ця інформація характеризує результати діяльності військової частини, виконання нею планів, норм, нормативів, а також динаміку показників діяльності;

3) позаоблікова інформація – це дані перевірок, ревізій, ділова переписка, протоколи нарад, засідань тощо;

4) дані спеціальних обстежень.

За планово-нормативною та обліково-звітною інформацією в економічному аналізі дається оцінка результатів діяльності військової частини та впливу найбільш загальних факторів на ці результати. За позаобліковою й спеціальною інформацією виявляють вплив конкретних причин усередині загальних факторів.

Економічний аналіз діяльності будь-якої організації починається з аналізу обсягу її діяльності за призначенням. Сформуємо методичні положення для проведення такого аналізу.

Завдання аналізу у змістовному вигляді формулюється таким чином: на основі даних про фактичний обсяг виконаної роботи частиною за певний період (наприклад рік) дати оцінку його величині у порівнянні з базовою величиною (планом, попереднім періодом); виявити вплив факторів на відхилення фактичної величини обсягу від базової; визначити резерви зростання обсягу діяльності та розробити пропозиції щодо їх реалізації.

Відповідно до сформульованих завдань аналіз доцільно проводити за такими етапами:

1) проведення загальної оцінки обсягу діяльності частини за призначенням;

2) оцінювання впливу факторів на обсяг діяльності;

3) визначення резервів збільшення обсягу діяльності;

4) обґрунтування заходів щодо реалізації виявлених резервів.

Розглянемо порядок виконання кожного етапу аналізу. На першому етапі передусім для проведення аналізу слід вибрати показники обсягу діяльності. Виберемо такі показники [8]:

$W_n$  – обсяг діяльності у натуральному вимірі;

$W_{ня}$  – обсяг діяльності у натуральному вимірі з урахуванням якості виконання робіт, що розраховується за формулою

$$W_{ня} = \sum_i W_{ni} \cdot K_{яi}, \quad (1)$$

де  $W_{ni}$  – обсяг виконаних робіт  $i$ -го виду (варті, патрулювання тощо);  $K_{яi}$  – коефіцієнт якості виконання роботи  $i$ -го виду;  $W_p$  – обсяг діяльності у вартісному вимірі, що дорівнює

$$W_p = \sum_i N_{pi} \cdot C_{pi} \cdot K_{яi}, \quad (2)$$

де  $C_{pi}$  – ціна (вартість) одиниці роботи  $i$ -го виду;  $W_{ni}$ ,  $K_{яi}$  – визначені за формулою (1).

Загальна оцінка обсягу діяльності частини за призначенням проводиться шляхом порівнювання фактичних показників обсягу діяльності  $W_i^\phi$  з базовими  $W_i^\delta$  та аналізу абсолютних  $\Delta W_i$  і відносних  $\Delta I_{Wi}$  відхилень:

$$\begin{aligned} \Delta W_i &= W_i^\phi - W_i^\delta, \\ \Delta I_{Wi} &= (\Delta W_i : W_i^\delta) \cdot 100, \end{aligned} \quad (3)$$

де індекс  $i$  відповідає виду показника обсягу діяльності:  $i \Rightarrow (n, ня, p)$ .

Якщо величини  $\Delta W_i$ ,  $\Delta I_{Wi}$  більші нуля, то робиться висновок про зростання обсягу діяльності частини за відповідним показником у порівнянні з планом (попереднім періодом). Якщо ці величини менші нуля, то обсяг діяльності знизився.

Для підвищення об'єктивності оцінки фактичний обсяг діяльності у вартісному вимірі слід розрахувати в однакових (порівняних) цінах, тобто в цінах за планом або за попереднім періодом:

$$W_p^{\delta\phi} = N_n^\phi \cdot B_{ср}^\phi \cdot C_p^\delta, \quad (4)$$

де  $W_p^{\delta\phi}$  – фактичний обсяг робіт у базових цінах;  $N_n^\phi$  – фактичний обсяг робіт;  $C_p^\delta$  – базова ціна одиниці роботи.

Порівняння величин  $W_p^{\delta\phi}$  і  $W_p^\phi$  дасть змогу виключити вплив на його результат фактора

вартості робіт, що в основному не залежить від зусиль частини.

Варто зазначити, що висновок про позитивність або негативність розрахованого відхилення в обсягу діяльності необхідно проводити після з'ясування факторів, що вплинули на ці відхилення, і групування їх на об'єктивні, тобто незалежні від частини, та суб'єктивні, які від неї залежать.

Другий етап аналізу – визначення впливу факторів на відхилення обсягу діяльності за окремими показниками, тобто відхилень  $\Delta W_n$ ,  $\Delta W_{ня}$ ,  $\Delta W_p$ , – проводиться на основі використання методу елімінування (методу ланцюгових підстановок) і відповідних моделей для розрахунку показників.

Для обсягу діяльності в натуральному вимірі  $W_n$  фактори відхилень формалізованими методами, як правило, не визначають, а з'ясовують їх шляхом вивчення конкретних умов діяльності і причин змін. Вони можуть бути як об'єктивними (розпорядження командування, зміна обстановки тощо), так і суб'єктивними (невиконання певних видів робіт унаслідок упущень, несвоєчасне забезпечення робіт матеріальними засобами тощо).

Для оцінювання впливу факторів на відхилення обсягу діяльності з урахуванням якості робіт  $\Delta W_{ня}$  використовується двофакторна модель

$$W_{ня} = W_n \cdot K_{я}$$

Тоді згідно з методом ланцюгових підстановок [6]

$$\Delta W_{ня} = \Delta W_n + \Delta W_{кя}, \quad (5)$$

де  $\Delta W_n = (W_n^\phi - W_n^\delta) \cdot K_{я}^\phi$  – вплив фактора зміни обсягу робіт у натуральному вимірі;  $\Delta W_{кя} = W_n^\phi \cdot (K_{я}^\phi - K_{я}^\delta)$  – вплив фактора зміни якості виконаних робіт.

Конкретні причини відхилень усередині кожного фактора визначаються шляхом вивчення первинних документів, на основі яких були розраховані величини  $W_{нр}$  та  $K_{я}$ . Ці причини групують за ознакою об'єктивності у відношенні до частини з метою узагальнення оцінки.

Оцінювання впливу факторів на відхилення обсягу діяльності у вартісному вимірі  $\Delta W_p$  проводиться за аналогією до відхилення  $\Delta W_{ня}$ . Вихідна трифакторна модель має вигляд

$$W_p = N_n \cdot K_{я} \cdot C_p. \quad (6)$$

Вплив факторів на відхилення розраховується так:

$$\Delta W_p = \Delta W_{pn} + \Delta W_{pj} + \Delta W_{up}, \quad (7)$$

де  $\Delta W_{pn} = (W_n^\phi - W_n^\delta) \cdot K_j^\phi \cdot C_p^\delta$  – вплив фактора зміни обсягу робіт у натуральному вимірі;  $\Delta W_{pj} = W_n^\phi \cdot (K_j^\phi - K_j^\delta) \cdot C_p^\delta$  – вплив фактора зміни якості робіт;  $\Delta W_{up} = W_n^\phi \cdot K_j^\phi \cdot (C_p^\phi - C_p^\delta)$  – вплив фактора зміни вартості одиниці роботи.

Конкретні причини відхилень усередині фактора зміни вартості одиниці роботи, тобто величини  $C_p$ , визначаються шляхом аналізу її складових, розрахованих відповідно до методики [9]. Для прямих матеріальних, трудових та інших витрат, що безпосередньо пов'язані з виконанням основного виду робіт, можна використати метод ланцюгових підстановок. Вихідна модель має вигляд

$$C_{nv} = P_n \cdot C_{op}, \quad (8)$$

де  $C_{nv}$  – складова ціни за прямими витратами;  $P_n$  – витрата ресурсу у натуральному вимірі (кількість матеріалів, палива, електроенергії, часу роботи тощо);  $C_{op}$  – вартість одиниці виміру витрат.

Тоді факторне подання відхилення фактичної ціни  $C_{nv}^\phi$  від базової  $C_{nv}^\delta$  матиме вигляд

$$\Delta C_{nv} = C_{nv}^\phi - C_{nv}^\delta = \Delta C_{Pn} + \Delta C_{op}, \quad (9)$$

де  $\Delta C_{Pn} = (P_n^\phi - P_n^\delta) \cdot C_{op}^\delta$  – вплив фактора зміни обсягу витрат у натуральному вимірі;  $\Delta C_{op} = P_n^\phi \cdot (C_{op}^\phi - C_{op}^\delta)$  – вплив фактора зміни вартості одиниці натурального виміру обсягу витрат.

Далі аналізуються конкретні причини змін усередині факторів, що визначають натуральний обсяг витрат і вартість одиниці їх виміру за первинними документами облікового та позаоблікового характеру.

Для непрямих витрат у складі вартості одиниці обсягу діяльності (витрати на утримання та експлуатацію військової техніки, необхідної для виконання робіт, загальні витрати, що пов'язані із забезпеченням окремого виду діяльності та діяльності частини в цілому) визначення впливу конкретних причин проводиться також шляхом аналізу первинних документів з подальшою їх систематизацією.

Закінчується другий етап аналізу узагальненням отриманих результатів, оцінкою впливу факторів та конкретних причин на відхилення фактичних показників обсягу

діяльності частини від їх базових значень, формуванням підсумкових висновків про результати діяльності військової частини за призначенням як у цілому, так і її підрозділів та служб, їх внеску в загальний результат.

На третьому етапі аналізу проводиться визначення резервів збільшення обсягу діяльності військової частини. У науковій і методичній літературі з економічного аналізу резерви відображують можливості об'єкта аналізу підвищувати ефективність використання ресурсів, що перебувають у його розпорядженні [6]. Резерви класифікують за різними ознаками [7]. Для економічного аналізу важливим є групування резервів на явні та приховані. Явні резерви виявляються за даними документів облікового та позаоблікового характеру. Вони поділяються на безумовні та умовні.

Безумовні резерви пов'язані з наявністю витрат та недоліків, що мають документальне оформлення і викликані недбалістю, марнотратством, невиконанням обов'язків та ін. Для запобігання таким втратам необхідним є наведення встановленого порядку в місцях їх виникнення. Додаткових ресурсів тут, як правило, не потрібно.

Умовні резерви відображують перевитрати ресурсів порівняно із встановленими для частин нормами і нормативами. Для їх реалізації потрібні підвищення рівня організації та створення відповідних норм умов діяльності, що потребує залучення певних ресурсів.

Приховані резерви пов'язані із запровадженням організаційно-технічних нововведень. Вони розраховуються шляхом порівнювання діючих норм з нормами, розрахованими на основі передового досвіду, наукових розробок та рекомендацій. Реалізація таких резервів практично означає закупівлю та впровадження нового обладнання, техніки, інструментів, дообладнання, реконструкцію та ремонт навчальної бази, складських приміщень тощо і може потребувати витрачання доволі значних ресурсів.

У процесі аналізу резерви визначаються за кожним з перелічених видів для кожного фактора. Розрахунок резервів проводиться на основі використання відповідних факторних моделей системи показників за напрямком від нижчого до верхнього рівня. Наприклад, за результатами факторного аналізу на попередньому етапі визначено, що якість

виконання певних видів робіт можливо підвищити на  $\Delta K_{я}$ , у тому числі внаслідок ліквідації упушень та недоліків  $\Delta K_{я}$  і проведення організаційно-технічних заходів  $\Delta K_{яп}$ . Тоді відповідно до (6) резерв збільшення обсягу діяльності частини у вартісному вимірі за рахунок цього фактора становитиме:

– загальний резерв

$$\Delta W_{ря} = N_n \cdot \Delta K_{я} \cdot C_p; \quad (10)$$

– безумовний резерв

$$\Delta W_{ряб} = N_n \cdot \Delta K_{яп} \cdot C_p; \quad (11)$$

– прихований резерв

$$\Delta W_{ряп} = N_n \cdot \Delta K_{яп} \cdot C_p. \quad (12)$$

Аналогічно розраховуються резерви за фактором обсягу робіт у натуральному вимірі та фактором вартості одиниці його виміру.

Таким чином, у результаті визначаються сукупні резерви зростання обсягу діяльності частини за призначенням як у цілому, так і за кожним фактором. Факторне подання відхилень фактичних показників обсягу діяльності від базового значення, включаючи конкретні причини всередині кожного фактора, дозволяє конкретизувати виявлені резерви для підрозділів, служб та посадових осіб військової частини.

Для реалізації резервів на четвертому етапі аналізу розробляються відповідні організаційно-технічні заходи. Для обґрунтування заходів з метою їх дальшої реалізації за кожним заходом визначаються величина корисного ефекту, тобто зростання обсягу діяльності  $W_3$ , та величина коштів для його реалізації  $C_3$ . На основі цих величин розраховується ефективність заходу  $E_3$  [10]:

$$E_3 = C_3 \cdot W_3, \quad (13)$$

За змістом показник  $E_3$  характеризує вартість одиниці ефекту певного заходу. За всіма запропонованими заходами формується так званий “портфель заходів”, у який включають заходи  $E_{3i}$ , що задовольняють умові

$$E_{3i} \leq E_d, \quad (14)$$

де  $E_d$  – загальна оціночна ефективність діяльності частини.

Своєю чергою, величина  $E_d$  дорівнює

$$E_d = C_{заг} \cdot W_p, \quad (15)$$

де  $C_{заг}$  – загальний обсяг витрат частини, розрахований за всіма складовими [9].

Формування “портфелю заходів” за умовою (14) означає, що реалізація будь-якого з них не

знижить ефективності діяльності частини, що була досягнута у попередньому періоді. Для практичної реалізації заходів із сформованого переліку вибирають ті з них, що забезпечать потрібне зростання обсягу діяльності за мінімальні кошти, або максимальне його зростання в межах наявних, виділених коштів [11].

Заходи, що відібрані для реалізації, закріплюються для виконання за відповідними підрозділами та посадовими особами. Визначаються можливі мотиваційні умови виконання заходів. Заплановані заходи слід вважати як додаток до існуючої системи планових показників, який дає змогу суттєво підвищити дієвість планів і контролю за їх виконанням.

### Висновок

У цілому запропоновані методичні положення повністю відповідають сформульованим завданням економічного аналізу, і їх можна рекомендувати для практичного застосування після уточнення за результатами перевірки на основі реальної інформації про діяльність військових частин.

### Список використаних джерел

1. Положення про військове господарство внутрішніх військ МВС України [Текст] (затв. наказом командувача ВВ МВС України № 72 від 20.05.1992 р.).
2. Положення про фінансове господарство військової частини Збройних Сил України [Текст] : наказ Міністра оборони України № 625 від 28.10.2006 р.
3. Шпильовий, С. Є. Управління фінансово-економічною діяльністю та фінансовий контроль у Збройних Силах України [Текст] : навч. посіб. / С. Є. Шпильовий, Д. М. Котій. – К. : ВІ КНУ ім. Т. Шевченка, 2008. – 310 с.
4. Кириленко, І. В. Основи оборонної економіки [Текст] : курс лекцій для курсантів спеціальності “Фінанси” / І. В. Кириленко. – К. : ВІ КНУ ім. Т. Шевченка, 2009. – 135 с.
5. Военно-экономический анализ [Текст] : учебник / С. Ф. Викулов, Г. П. Жуков, В. Н. Ткачѳ, В. Я. Ушаков. – М. : Воениздат, 2001. – 360 с.
6. Чебан, Т. М. Теорія економічного аналізу [Текст] : навч. посіб. / Т. М. Чебан, Т. А. Каліфська, І. О. Дмитрієнко ; за ред. проф. В. Є. Труша. – К. : Центр навчальної літератури, 2003. – 214 с.
7. Теорія економічного аналізу [Текст] : навч. посіб. / Є. К. Бабець, М. І. Горлов, С. О. Жуков, В. П. Стасюк. – К. : Професіонал, 2007. – 384 с.
8. Осипенко, С. М. Задача оцінювання результатів діяльності формувань внутрішніх

військ МВС України [Текст] / С. М. Осипенко // Честь і закон. – 2006. – № 4. – С. 19–21.

9. Розробка методичного забезпечення діяльності служб тилу НГУ [Текст] : звіт про НДР (пром.ж.) (шифр “Постачання”) / НАНГУ ; кер. В. П. Городнов ; викон. В. П. Василенко, С. М. Осипенко, С. О. Павленко та ін. – Х., 2015. – 118 с. – Інв. № 121-2016.

10. Розробка методичного забезпечення діяльності служб тилу НГУ [Текст] : звіт про НДР (заключ.) (шифр “Постачання”) / НАНГУ ; кер. В. П. Городнов ; викон. В. П. Василенко, С. М. Осипенко, С. О. Павленко та ін. – Х., 2016. – 202 с.

11. Осипенко, С. М. Факторно-операційний підхід до управління службово-бойовою діяльністю військових частин [Текст] / С. М. Осипенко, С. В. Белай // Честь і закон. – 2009. – № 4. – С. 49–53.

*Стаття надійшла до редакції 09.12.2016 р.*

**Рецензент** – доктор економічних наук, старший науковий співробітник М. М. Медвідь, Національна академія Національної гвардії України, Харків, Україна

**УДК 658.588.2**

**С. Н. Осипенко**

#### **МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ЭКОНОМИЧЕСКОГО АНАЛИЗА ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ВОЙСКОВОЙ ЧАСТИ НАЦИОНАЛЬНОЙ ГВАРДИИ УКРАИНЫ**

*Сформулированы общие положения для экономического анализа деятельности войсковой части Национальной гвардии Украины, на основе которых разработаны методические рекомендации для проведения анализа ее деятельности по назначению.*

**Ключевые слова:** *экономический анализ, методический аппарат экономического анализа, показатель, фактор, резерв в экономическом анализе.*

**UDC 658.588.2**

**S. M. Osipenko**

#### **METHODICAL BASIS OF NATIONAL GUARD OF UKRAINE MILITARY UNIT ACTIVITIES ECONOMICAL ANALYSIS**

*The general aspects for the economic analysis of National Guard of Ukraine military unit activity are formulated, on the basis of which are developed guidelines for the analysis of its activity for its intended purpose.*

**Keywords:** *economic analysis, methodological apparatus of economic analysis, indicator, factor, reserve in economic analysis.*

**Осипенко Станіслав Миколайович** – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економічних дисциплін Національної академії Національної гвардії України